

นวัตกรรมภาคพลเมือง (Civic innovation)

กรณีศึกษาของทุนสวัสดิการชุมชนตำบลห้วยเตย อำเภอภูตรัง จังหวัดมหาสารคาม

โดย ดร.สุนทร คุณชัยมัง

รองคณบดีฝ่ายสื่อสารองค์กรและพันธกิจสังคม วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

แนวคิดว่าด้วยทุนทางสังคม (Social capital)

Robert D. Putnam ได้อธิบายถึง ทุนทางสังคม (Social capital) เป็นเบื้องต้นไว้ว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม หรือ Bonding ซึ่งจะโยงกับคุณธรรมปทัสถาน และคุณค่าทางสังคม กับส่วนที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของคนในสังคม หรือ Bridging โดยที่การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมจะเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาประชาธิปไตย ขณะเดียวกัน Amartya Sen เห็นว่า ทุนทางสังคม จะมีมิติของเรื่องความสามารถตามศักยภาพกับความสามารถที่ถูกนำไปใช้เป็นงาน โดยการนำเอาความสามารถไปใช้เป็นงานนี้ จะเต็มหรือไม่เต็มศักยภาพที่มีอยู่ จะขึ้นอยู่กับ การกำหนดคุณค่าของปัจเจก (และเป็นไปโดยอิสระ) ประเด็นความเป็นอิสระของปัจเจกนี้ Martha Nussbaum มีความเห็นที่ต่างออกไป เขาย้ำว่า รัฐ ควรจะแสดงบทบาทเป็นสถาบันทางสังคมเข้ามาทำหน้าที่กระตุ้น แนะนำ และส่งเสริมให้มีการใช้งานของความสามารถของปัจเจกเพื่อเปลี่ยนจากศักยภาพของทุนที่หยุดนิ่งไปเป็นทุนที่สร้างประโยชน์ต่อสังคม

การแปรผลทุนทางสังคมไปผลิตเป็นงานเพื่อเพิ่มความสามารถของสังคมในระดับชุมชนนี้ มีผลงานการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนของท้องถิ่นในอเมริกาของ Carmen Sirianni and Lewis Friedland พบว่าการเคลื่อนย้ายทุนทางสังคมไปสร้างเป็นพลังความสามารถของชุมชน และเป็นกลไกเชิงสถาบันในการแก้ไขปัญหา การออกแบบนโยบาย รวมทั้งการจัดการปกครองตนเอง จะเท่ากับเป็นการสร้างนวัตกรรมภาคพลเมือง (civic innovation)

กรณีศึกษาของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลห้วยเตย

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลห้วยเตย เป็นองค์กรจัดตั้งของชุมชนด้วยการประสานงานของผู้นำชุมชน องค์กรการบริหารส่วนตำบลห้วยเตย และผู้ใหญ่บ้าน ตามแบบแผนของการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่ประสงค์ให้เป็นกลไกร่วมของภาครัฐและภาคประชาชน รวมทั้งสร้างเป็นความร่วมมือกับภาคเอกชน และภาคส่วนอื่น ๆ ในการจัดบริการเป็นกองทุนสวัสดิการสังคมในระดับชุมชน (Community welfare fund)

ที่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลห้วยเตย มีการเจาะจง ขยายกรอบการดำเนินงานให้ครอบคลุมไปยังสมาชิกของชุมชนจำนวน 12 ครัวเรือน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มักจะถูกสำรวจข้อมูลของท้องที่ (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และอำเภอ) และ อบต. อันเนื่องมาจาก เป็นครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน เป็นแรงงานจร ไม่ค่อยจะมีปฏิสัมพันธ์โดยกิจวัตรประจำวันของใครต่อใครในชุมชนมากนัก เป็นที่มา

ที่ทำให้ “เขา” ขาดการติดต่อสื่อสารและได้รับการจัดระบบการดูแลจากโครงการต่าง ๆ ในชุมชน และไม่มี ความมั่นใจในตัวเองที่จะมีรายได้เหลือพอที่จะสะสมวันละบาทที่จะเข้ามาสมทบเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน เช่นคนอื่น ๆ “เป็นคนจนอีหลี” คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน ได้ประสานงานไปยังกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่ให้ว่าจ้างคนเหล่านี้เป็นพนักงานในกิจกรรมของร้านค้าชุมชน เป็นแรงงานในโครงการนาแปลงใหญ่ ฯลฯ แล้วให้วิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ หักเงินค่าจ้าง (วันละบาท) สมทบเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน เพื่อจะได้ให้ “เขา” เหล่านี้ ได้เข้าถึงซึ่งบริการของกองทุนสวัสดิการชุมชน เช่นเดียวกับสมาชิกในชุมชนโดยทั่วไป

ความสามารถของการจัดการตนเองของชุมชน

การแก้ปัญหาความขัดสนและความยากจนในชุมชนที่มีมักจะตกหล่นจากขบวนการสำรวจและการ ช่วยเหลือโดยมาตรการของภาครัฐที่ตำบลห้วยเตย เป็นการสะท้อนลักษณะของปัญหาซ้อนปัญหา ระหว่าง ปัญหาความยากจนที่มาจากการไม่มีที่ทำกิน กับปัญหาความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันที่กำลังถูกผลักไส “คนจนอีหลี” 12 ครั้วเรือน ออกไปจากสายใยของความสัมพันธ์ของชุมชน แต่ด้วย กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นกลไกองค์กรระดับชุมชนฐานราก ที่เกิดจากการรวมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรของคนในชุมชน ไม่ใช่องค์กรของรัฐ ไม่ว่าจะป็นรัฐของท้องถิ่น ส่วนภูมิภาคหรือส่วนกลาง จึงมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันตามสายใย สัมพันธ์ของชุมชนได้ดีกว่า และเข้าใจในรายละเอียดที่ลึกซึ้งซับซ้อนได้ดีกว่า

กล่าวโดยสรุป ผลลัพธ์การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลห้วยเตย อ.กุดรัง จ.มหาสารคาม จะมีมิติที่แตกต่างออกไปจากกองทุนสวัสดิการชุมชนโดยทั่วไปที่ให้บริการสมาชิกที่มารวมกันจัดตั้งกองทุนและ จัดบริการสวัสดิการสังคมของชุมชน เป็นสวัสดิการที่จัดการขึ้นเองโดยชุมชน ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็น นวัตกรรมสังคม ที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนซึ่งประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรได้เข้าถึงระบบสวัสดิการ ซึ่งเป็นระบบที่มีการออกแบบและใช้งานในภาคส่วนของรัฐและเอกชน ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็น นวัตกรรมสังคม (Social innovation) ที่เกิดขึ้นจากการแปรเปลี่ยนทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้เกิดเป็นงานตามการอธิบายของ

Amartya Sen แต่การแก้ไขปัญหา “คนจนอีหลี 12 คริวเรือนของห้วยเตย” ยังสะท้อนถึงมิติของการเจาะจงไปยังส่วนปัญหาที่ระบบการบริหารของท้องถิ่นและท้องถิ่นละเลยหรือมองข้ามไป และการจัดการแก้ไขก็เป็นการประสานความร่วมมือกับองค์กรในระดับชุมชน เท่ากับเป็นการบ่งบอกลักษณะของนวัตกรรมสังคมที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้น เป็นผลงานร่วมของขบวนการฐานรากและเป็น “นวัตกรรมภาคพลเมือง” (Civic innovation) ตามการอธิบายของ Sirianni and Friedland

.....

18 พฤษภาคม พ.ศ. 2563